der menschen natuur is dan ook door God zelf in den Christus aangenomen, en onder hem als Heere, daar hij God en Zoon des menschen is, werd heel de Schepping gesteld. Er is daarom niet maar een proces onder de kinderen der menschen, maar er is één groot proces, waarin *het gansch heelal* is opgenomen. Alles wisselt, alles verandert, het gaat alles saam zijn Voleinding tegemoet. We mogen daarom het één van het ander niet afscheiden. Het beweegt zich alles om den mensch en gaat onder de menschen in gestadige ontwikkeling zijn eere te gemoet. En het is hierom, dat we in de Schrift dan ook van een Voleinding lezen, die niet alleen betrekking heeft op den mensch, maar van een Voleinding die hemel en aarde omvat; waarin 't om menschen en engelen en demonen gaat; waarin zon en maan en sterren uit hun stand verzet worden; en waarin tenslotte derwijs gansch het Heelal betrokken is, dat het al uitloopt niet alleen op de zaligheid van Gods kinderen, maar op een geheel vernieuwde aarde onder een nieuwen hemel, waarin de hand onzes Gods aller dingen vollen luister zal voltoolen.

DR. A. K.

„Opwassen in hem die het Hoofd is".

Maar de waarheid betrachtende in liefde, alleszins zouden opwassen in hem die het Hoofd is, namelijk Christus.
Efeze 4 : 15.

Te weinig pleegt ingedacht te worden, wat er in ligt, dat Christus ons *Hoofd* is.

Dat is mee daaraan toe te schrijven, dat het woord *hoofd* ook in ons taalgebruik in zoo velerlei zin op overdrachtelijke manier gebezigd wordt. Zoo spreken we van een zee*hoofd*, om een in zee vooruit stekenden dijk of aanlegplaats uit te drukken. In de handelswereld is *hoofd* van rekening de naam die boven een bladzijde van ontvangst of uitgaven staat. En naast deze twee geheel afwijkende benamingen, is het niet minder gewoon, van iemands *hoofd* te spreken als men zijn persoon bedoelt. Zoo zegt men dat iemand aan het *hoofd* staat. Iets dat iemand over het *hoofd* gaat. Voorts heeft men het veelvuldig gebruik van *hoofd* om een persoon aan te duiden, die aan het hoofd van een zaak of groep of land staat. Een leger*hoofd*, een *hoofd* van staat, het *hoofd* van een oproer, een partij*hoofd*, en zooveel meer. En dan komt bij dat alles ten leste nog de organische beteekenis, die aan de eigenlijke beteekenis van hoofd 't naast komt. Zoo het *hoofd* van een gezin, omdat het gezin uit den vader is voortgekomen. En zoo ook het *hoofd* van een geslacht, het *hoofd* van een organisatie. Benamingen die nog wel niet strikt organisch zijn, maar er toch het naast bijkomen. Precies organisch toch is het gebruik van *hoofd* alleen, zoo er sprake is van een romp, die, door het hoofd dat er opkomt, tot een lichaam wordt. Of ook omgekeerd in zulk een zin, dat er sprake is van een lichaam dat vanzelf een *hoofd* heeft, en door het verliezen van het hoofd tot lijk of romp wordt.

Nu kan, brengt men dit op Jezus over, zoo men wil in tweeërlei zin van Jezus als ons Hoofd sprake zijn. Men kan dan Christus het *Hoofd* der engelen noemen, omdat alle engelen den Heere onderworpen zijn, en zoo ook kan men van Christus als het *Hoofd* van de kinderen der menschen gewagen, omdat ook geheel ons menschelijk geslacht onder zijn gezag en hoogheid is gesteld. Hoofd beteekent dan zooveel als aanvoerder, gezaghebber, bevelhebber, overste en heer. Maar al kan dat, toch is niet dit de zin en beteekenis waarin de Schrift keer op keer van den Christus als ons heerlijk *Hoofd* gewag maakt. Bijna altoos toch doelt de Schrift daarmee op den organischen samenhang die in het mystieke Lichaam bestaat tusschen den Christus als het hoofd en de kinderen Gods als de leden van dat Lichaam. Dat ziet dus niet op aanstelling, omdat de Christus tot een hoofd over ons gezet is, maar op den band, die in elk dierlijk of menschelijk, en dus ook geestelijk lichaam, hoofd en leden onderling verbindt.

De volle idee van het Lichaam wordt dan op den Christus en zijn geloovigen toegepast. Christus met de zijnen vormen dan een lichaam, dat beantwoordt aan wat een lichaam ook onder ons heet, maar dan in een nog veel gestrenger zin. Ook wij toch spreken wel van een Volkslichaam en van een lichaam van Staat, maar zonder daarbij te bedoelen, dat metterdaad alle leden van het volk of van den Staat organisch uit één oorsprong zijn.

En dit nu juist is hier het geval. In het mystieke Lichaam van Christus is hij als het Hoofd en zijn de kinderen Gods als leden of vrucht van wedergeboorte aanwezig, en komen dus met hun Hoofd in rechtstreekschen organischen samenhang.

Sloeg dit nu alleen op ons verleden, doelde het alleen op ons geestelijk geboren zijn als vrucht van Christus zoenofferande, zoo zou 't tot dank stemmen, maar voor de practijk der Godzaligheid voorts van sobere beteekenis zijn. Zoo men u met de stukken bewijst dat ge behoort tot een familie, die voor vier, zes eeuwen gesproten is uit een kloek man, die een rol van beteekenis in het bestuur van uw stad of dorp speelde, is dat voor u interessant en ge hoort er gaarne van, maar voor het tegenwoordige heeft 't weinig effect. Doch zoo juist is het hier niet. Als er sprake is van het Lichaam van Christus, zoo we belijden mogen hiervan leden te zijn, en indien we nu hooren dat de Christus ons Hoofd is, dat op ons als één zijner leden inwerkt, dan slaat dit volstrekt niet enkel op het verleden, en gewaagt allerminst alleen van iets dat ver achter u ligt, maar dan gaat er licht voor u op over uw tegenwoordigen toestand, over heel uw geestelijke positie, over de inwerking der krachten die ge ondergaat.

Dit toch is het eigenaardige in een Lichaam, dat hetgeen het Hoofd doet of niet doet, zoo gedurig over den welstand van heel het Lichaam en van al zijn leden beslist. Niet altijd, dit sta duidelijk op den voorgrond. De leden van ons lichaam ondergaan werkingen van buiten en onder elkaar, die buiten het hoofd kunnen omgaan. Ge kunt uw voet op gevoelige wijze aan een steen stooten, omdat uw hoofd door het oog den steen niet zag. En zoo kan er in lever of nieren een verkeerd element uit de maag komen, dat u schade berokkent, zonder dat 't hoofd er iets aan meedoet. De invloed van de wereld op ons en zoo ook de invloed van onze medegeloovigen kan ons een schade berokkenen, die op zichzelf buiten het Hoofd omging. Maar dat daargelaten is het toch klaar en duidelijk, dat ook in het gewone leven ons hoofd bijna altoos over het lot van heel ons lichaam en van de leden van dat lichaam beschikt. We handelen naar ons denken, en door ons hoofd alzoo maken we uit, of we rusten zullen en neerzitten, neerliggen en slapen, of wel ons bewegen en gaan. Ons hoofd kent het voedsel en den drank waardoor we het lichaam sterken zullen. Ons hoofd regelt den arbeid dien onze handen of armen verrichten zullen. Ons hoofd ziet gevaar voor de leden naderen en wendt het af of doet er ons aan ontkomen. Ons hoofd ziet toe of ons lichaam warmte dan wel koelte behoeft. Ons hoofd door ons bewustzijn zegt ons of er een lid van ons lichaam is, dat pijn heeft en zeer doet. Kortom, ons hoofd is de gestadige wachter en verzorger, die in alles op de leden van het lichaam toeziet, en ze ook op elkaar in normale en gewone wijze inwerken doet.

Als we dus belijden, dat de Christus ons Hoofd is, beduidt dit zeer zeker ook wel, dat we hem te gehoorzamen hebben en dat hij zeggenschap over ons bezit, maar ge vergist u zoo ge daarin het eenige ziet.

De apostel zegt daarom zoo uitdrukkelijk, dat we in ons Hoofd *opwassen*, om u wel te doen gevoelen hoe geheel uw geestelijke groei en wasdom u op organische wijze door Christus en van Christus toekomt. Niet enkel aldus, dat hij u de genade verwerft, waardoor u vruchten des Heiligen Geestes toekomen, maar nog heel anders, doordat gij als lid van het lichaam met dat lichaam zelf en in dat lichaam, schade lijdt of wasdom erlangt. Al wat het leven in dat Lichaam roert, beweegt het leven waarin gij zelf als lid zijt opgenomen. Groeit en bloeit nu dat organische leven van het lichaam, dan groeit en bloeit ook gij, is ook in u de geestelijke bloesem gezet, en geniet ge de zalige bevoorrechting van opwassende, frissche, geestelijke kracht. Kwijnt en verdort daarentegen in dat lichaam het leven der leden, dan lijdt ook gij schade en overkomt ook u geestelijke verarming.

Als regel nu hangt dit niet van u af, maar hangt 't eeniglijk aan den Christus, als het Hoofd des Lichaams. Gaat zijn werking normaal en ongestoord op het Lichaam en zijn lieden uit, dan voelt en ervaart ook gij den frischen levensadem die uit uw Hoofd u toevloeit.

En dit, dat toevloeien tot uw ziel, door het Lichaam, van den frisschen levensadem uit den Christus, dát is uw *Opwassen* in Hem die uw Hoofd is.

Dr. A. K.

Amsterdam, 5 Juli 1912.

Het onrecht, waarover we klagen, schuilt dus niet in Artikel 171 der Grondwet zelf, dat de rechten der Gereformeerde gezindheid op de haar toekomende tractementen verzekert, maar wel in de toepassing, die van dat artikel gemaakt is geworden.

In de eerste plaats schuilt de fout hierin, dat Koning Willem I de „Gereformeerde gezindheid" bij Koninklijk besluit in 1816 omzette in het „Hervormd Kerkgenootschap", welk nieuw ontstaan Kerkgenootschap nu als erfgenaam van de Gereformeerde gezindheid optrad en zich niet alleen haar kerkgebouwen en goederen toeeigende, maar ook de bijdragen, door de Grondwet aan de Gereformeerde gezindheid verzekerd. Wel was bij de vaststelling der Grondwet in 1815 aan deze „Hervormde Kerk", die eerst in 1816 ontstaan is, natuurlijk niet gedacht, maar waar in 1816 geen enkele Kerk der Gereformeerde gezindheid den moed had deze Koninklijke transformatie te weigeren, of bij die weigering te volharden, lag het in den aard der zaak, dat de Overheid de inkomsten voor de Gereformeerde gezindheid bestemd, aan het Hervormde Kerkgenootschap uitkeerde. Moeilijkheid ontstond eerst, toen in 1837 een deel van de Gereformeerde gezindheid zich van het Hervormd Kerkgenootschap losmaakte en tot de Belijdenis en Kerkorde der Gereformeerde gezindheid terugkeerde. Dat deze Kerkengroep metterdaad behoorde tot de „Gereformeerde gezindheid" en dus wettige aanspraken kon doen gelden op de inkomsten, in de Grondwet aan de „Gereformeerde gezindheid" verzekerd, kan kwalijk ontkend worden. De Regeering verklaarde echter de aanspraken dezer kerken op den naam Gereformeerde Kerken te verwerpen en wilde ze alleen dulden, wanneer ze zich aandienden als een nieuwgevormd kerkgenootschap en beloofden voor haar eigen eeredienst te zorgen „zonder ooit op onderstand van het Rijk of op eenige bezittingen, inkomsten of rechten van de Hervormde Kerk eenige aanspraak te maken"; een beslissing, die niet alleen krenkend onrechtvaardig was, maar ook voor de toekomst elken weg scheen af te snijden om redres van dit onrecht te krijgen. De Christelijke Gereformeerde Kerk, wilde zij vrijheid van godsdienstoefening verkrijgen, moest beloven ook in de toekomst haar „aanspraken" niet te doen gelden; het privilege door de Grondwet aan de Gereformeerde gezindheid verzekerd, werd door deze machtsdaad der Regeering onttrokken aan de wettige voortzetting der Gereformeerde gezindheid en uitsluitend toegewezen aan het Hervormd Kerkgenootschap, dat naar aard en wezen wel het verst van de Gereformeerde gezindheid afweek.

Ook in 1886, toen een tweede groep van Kerken brak met het Hervormd genootschap om weer als de aloude Gereformeerde kerk zich te openbaren, werd hetzelfde ergerlijke spel gespeeld. Wel kwam de Regeering toen niet tusschenbeide om deze Kerken te beletten hare „aanspraken" te doen gelden, en is door deze Kerken dan ook een zeer ernstige poging gewaagd om in het bezit te komen van de goederen en inkomsten der „Gereformeerde gezindheid", maar ditmaal was het de rechterlijke macht, die tot in hoogste instantie toe deze aanspraken weigerde te erkennen. Op welke onjuiste gronden deze rechterlijke beslissing rustte, is door juristen van naam — en niet alleen door Gereformeerden als Mr. A. F. de Savornin Lohman en Prof. Fabius, maar ook door niet-Gereformeerden — zoo duidelijk uiteengezet, dat we daarop thans niet behoeven terug te komen. We constateeren thans alleen het feit, dat een half millioen leden, die tot de „Gereformeerde gezindheid" behooren en waarvan niemand zeggen zal, dat zij aan deze „Gereformeerde gezindheid" ontrouw zijn geworden, geheel beroofd zijn geworden van hetgeen de Regeering in 1815 in de Grondwet aan de Gereformeerde gezindheid plechtig *verzekerd* had. Dat is het eerste en in onze oogen het zwaarste onrecht, dat aan de uitvoering van Artikel 171 der Grondwet kleeft.

Toch is dit onrecht niet het eenige, waarover we ons te beklagen hebben. Niet minder groot is het tweede onrecht, dat voortvloeide uit de toepassing van alinea 2 van Artikel 171, waarin voor de Regeering de mogelijkheid geopend werd, „nieuwe bijdragen" te schenken voor predikantstractementen, wanneer dit wenschelijk of noodzakelijk bleek. Metterdaad is door de Regeering in de vorige eeuw van dit recht, door de Grondwet haar geschonken, dan ook een ruim gebruik gemaakt, want het budget van den eeredienst is sinds 1815 ongeveer verdubbeld geworden. Bij deze nieuwe bijdragen was er geen sprake van, dat de Regeering ze uitkeerde als rentebetaling van vroeger door den Staat in beheer genomen kerkegoederen, maar was het een geheel vrijwillige bijdrage, die betaald werd uit 's lands schatkist, d. w. z. uit de belastingpenningen door alle ingezetenen op te brengen. Indien eenige billijkheid of rechtvaardigheid bij de Regeering gegolden had, dan had zij deze nieuwe bijdrage, waarvoor alle burgers te betalen hadden, naar gelijken maatstaf over de verschillende Kerkgenootschappen moeten verdeelen en daarvoor als verdeelingscijfer moeten nemen het ledenaantal der verschillende Kerkgenootschappen. Gesteld zelfs (wat we ontkennen) dat de totaalsom der bijdragen in 1815 aan de Gereformeerde gezindheid verzekerd, naar recht *alleen* toekwam aan het Hervormd Kerkgenootschap als wettige erfgenaam der Gereformeerde gezindheid, dan zou de geheele som, die na 1815 bij dit bedrag is bijgekomen, toch zonder voorkeur voor een bepaalde Kerk door de Regeering moeten verdeeld zijn. Het grondwettelijk beginsel, dat de Regeering aan alle kerkgenootschappen gelijke bescherming toekende, noopte daartoe. Een gepriviligieerde Kerk kent onze Grondwet niet. Maar desniettegenstaande heeft de Regeering deze „nieuwe bijdragen" op de meest onbillijke wijze verdeeld, zonder dat hierbij ooit een objectieve maatstaf werd aangelegd. In de bekende rede, die Dr. A. Kuyper in 1875 bij de beraadslaging over Hoofdstuk VII der Staatsbegrooting hield, gaf hij de vermeerderingscijfers van 1820—1875 en daaruit bleek, dat deze voor de Joden bedroegen 300, voor de Roomschen 160, voor de Doopsgezinden 23, voor de Evangelisch-Lutherschen 16 en voor de Hervormden 10 %. Nu wijst de statistiek uit, dat de verhoudingsgetallen voor het aantal leden der verschillende kerkgenootschappen slechts zeer weinig gewijzigd zijn; van een toename der Joden met 300 procent is zeker geen sprake, en evenmin van een vermeerdering der Roomschen met 160 procent. Zoodat deze cijfers klaar en duidelijk toonen, hoe de Regeering uit de belastingpenningen verreweg het rijkst de Joden en Roomschen heeft bedeeld. En wat tegenover deze bijzondere vrijgevigheid der Regeering jegens Joden en Roomschen wel het meest afsteekt, is dat van deze „nieuwe bijdragen" ook niet één cent aan de Gereformeerde Kerken is geschonken. De tegenwerping, dat de Gereformeerde Kerken zelf deze „Staatssubsidie" niet verlangd hebben, kan geen stand houden, waar reeds vroeger door sommige Christelijke Gereformeerde Kerken en later ook door enkele Gereformeerde Kerken subsidie gevraagd is, maar de Regeering deze geweigerd heeft. Ook hierbij nu zal wel door niemand ontkend worden, dat dit een grof onrecht is, dat niet langer bestendigd mag blijven. Een groep van burgers, die een half millioen telt en dus een twaalfde deel van ons volk omvat, en naar die evenredigheid in de belastingen moet meebetalen voor het onderhoud van andere Kerkgenootschappen, behoort niet zelf voor het onderhoud van haar eigen eeredienst van den Staat niets te ontvangen.

Het lag daarom in den aard der zaak, dat de Grondwetsherzieningcommissie getracht heeft aan deze wanverhoudingen een einde te maken. Natuurlijk moest hierbij rekening worden gehouden met toestanden, die reeds een eeuw lang bestaan hadden en kan in eenmaal verkregen rechten moeilijk verandering worden gebracht. Maar de Commissie heeft toch, al ging ze met voorzichtigheid te werk, een regeling voorgesteld, waardoor principieel het gelijk recht van alle gezindheden op de Staatsbijdrage wordt uitgesproken en een vast verhoudingscijfer wordt aangegeven, waarnaar deze bijdragen zullen verdeeld worden. En in de tweede plaats heeft ze bepaald, dat de Kerken, die thans naar het getal hunner leden een veel te hooge bijdrage ontvangen, eerst dan voor vermeerdering der subsidie in aanmerking komen, als het getal harer leden met het getal, door 't subsidiecijfer geeischt, in overeenstemming is gekomen, zoodat over korter of langer tijd de bestaande ongelijkheid in de verdeeling zal ophouden.

Het voorgestelde artikel luidt aldus:

Aan de godsdienstige gezindheden, welke of welker leeraars thans gelden, onder welken naam ook, uit 's Rijks kas genieten, wordt een jaarlijksche uitkeering toegelegd, bedragende het door elke dier gezindheden of hare leeraars in 1912 genotene, behoudens het bepaalde in het vierde lid. Onder het genotene wordt mede verstaan hetgeen in 1912 uit 's Rijks kas aan pensioenen voor oud-leeraars en voor de weduwen en weezen van leeraars en oud leeraars is uitbetaald.

Aan de overige thans bij de Regeering bekende gezindheden, welke en welker leeraars tot dusver geene gelden uit 's Rijks kas genieten, wordt eene jaarlijksche uitkeering toegelegd, bedragende voor elk vol duizendtal leden ƒ 455.

Aan gezindheden, ontstaan door splitsing van eene of meer der in de eerste twee leden bedoelde gezindheden, wordt uit 's Rijks kas eene jaarlijksche uitkeering toegelegd, bedragende voor elk vol duizendtal leden ƒ 455, indien die gezindheden overigens voldoen aan de vereischten door eene algemeene wet te stellen.

Elke tien jaren, te beginnen met 1921, wordt de jaarlijksche uitkeering aan elke der gezindheden, in de eerste drie leden bedoeld, met ƒ 455 verhoogd of verlaagd voor elk vol duizendtal, waarmede het aantal harer leden blijkt te zijn toe- of afgenomen. Zoolang, krachtens het eerste lid, eene gezindheid voor elk vol duizendtal leden meer dan ƒ 455 geniet, vindt geene verhooging — zoolang zij minder dan ƒ 455 geniet, geene verlaging van de jaarlijksche uitkeering plaats.

De uitkeeringen worden, onverschillig of de gezindheden samengesteld dan wel enkelvoudig zijn, en in het laatste geval onverschillig of zij al dan niet in onderling verband met andere gezindheden leven, afgedragen aan personen of colleges, door haar daarvoor aan te wijzen.

Voor de uitkeering wordt met gezindheid gelijkgesteld eene groep van gezindheden, die behooren tot een verband waarin zij met elkander leven.

De in het derde lid bedoelde algemeene wet behelst mede de nadere bepalingen, noodig ter uitvoering van dit artikel, en waarborgt aan de onderscheidene gezindheden de rechten, welke zij aan bijzondere titels ontleenen.

Ongetwijfeld brengt dit artikel ons een belangrijke schrede vooruit op den weg naar de rechtsgelijkheid der verschillende Kerken en verdient de commissie in zooverre lof, dat zij gepoogd heeft aan het stuitende onrecht, dat thans uit Artikel 171 voortvloeit, een einde te maken.

In dit artikel, zooals het thans voorgesteld wordt, wordt drieërlei bepaald, waarop we inzonderheid de aandacht wilden vestigen:

1e. wordt door dit artikel wel niet terstond een einde gemaakt aan de gepriviligieerde positie der Hervormde Kerk, maar ze zal toch geen meerdere inkomsten van den Staat krijgen, voordat eerst haar ledenaantal zoo gestegen is, dat ze naar het voorgestelde verhoudingscijfer recht krijgt op de haar toegekende subsidie. Op dit oogenblik ontvangt de Hervormde Kerk rond 1.195 000 gulden. Aangezien ze 2 588 261 leden telde, zou ze, naar fl. 455 op de 1000 leden gerekend, slechts recht hebben op fl. 1.183 000 zoodat ze feitelijk een 22 000 gulden te veel ontvangt. Eerst wanneer haar ledenaantal tal gestegen zijn tot 2.730 000 leden, heeft ze haar maat bereikt en kan bij meerdere uitbreiding der leden ook vermeerdering der subsidie volgen. Niet ten onrechte heeft Dr. Slotemaker de Bruine in de *Nederlandsche Kerkbode* er dan ook op gewezen, dat door dit voorstel de bijzondere bevoorrechting van de Hervormde Kerk zal ophouden en ze feitelijk met de andere Kerken op één lijn zal gesteld worden. Hij roept daarom de leden der Hervormde Kerk op om zich met kracht tegen dit voorgestelde artikel te verzetten en zorg te dragen, dat de Regeering de Hervormde Kerk ook in de toekomst een grootere subsidie verleent dan aan de andere kerken, omdat zij als „volkskerk" daarop alleen aanspraak heeft. Juist dit verzet van de zijde der Hervormde Kerk is wel het beste bewijs, hoe de Grondwetsherziening-commissie voor het gelijke recht der kerken in de bres is gesprongen, en ons is dit voorstel daarom te liever. Bovendien schuilt er tegenover de Hervormde Kerk geen de minste onbillijkheid in. Zoodra deze Kerk even belangrijk als de andere kerken in leden-aantal toeneemt, zal de subsidie ook voor haar verhoogd worden. Wat Dr. Slotemaker de Bruine zou willen, is feitelijk, dat de Overheid de kerk, die naar verhouding van den aanwas der bevolking feitelijk achteruitgaat in ledental, nog bijzonder bevoorrechten zou met subsidie.

2e. volgt uit het voorgestelde artikel, dat wanneer in de kerken een splitsing ontstaat, doordat een gedeelte zich afzondert, de Regeering voortaan niet meer voor de vraag geplaatst zal worden, welk deel als de rechtmatige voortzetting te beschouwen is van de vroegere kerk. Die vraag zal wel opkomen op juridisch terrein, wanneer beide groepen aanspraak maken op kerkgoederen en kerkfondsen en de rechter zal daarover uitspraak hebben te doen, maar de Overheid zal voortaan geheel buiten dit geding komen te staan. Ze keert niet, gelijk tot dusverre, de bijdragen uit aan de één groep, die daardoor feitelijk als de ware voortzetting der Kerk erkend wordt, maar geeft aan elke groep zooveel, als naar de percentage van haar ledenaantal haar toekomt. Ook deze regeling kan niet anders dan billijk en rechtvaardig genoemd worden. Wel ontveinzen we ons niet, dat daardoor scheuring in de bestaande Kerken veel gemakkelijker zal gemaakt worden, omdat de groep, die zich afscheidt, weet van de Staatssubsidie verzekerd te wezen, maar dit gevaar is toch verre te verkiezen boven den thans bestaanden toestand, nu de Overheid door haar subsidie medewerkt om kunstmatig bijeen te houden, wat principieel verdeeld is. Bovendien is de bijdrage van ƒ 455 per duizend leden zeker niet voldoende om daaruit alleen de kosten van den eeredienst te betalen en ligt daarin een remschoen tegen onnoodige verbrokkeling der Kerken in allerlei kleine groepen en secten.

3e vloeit uit dit artikel voort dat aan de gezindheden, die dusverre niets ontvingen, d. w. z. de Gereformeerde Kerken en de Christelijk Gereformeerde Kerk, een bijdrage zal geschonken worden, die volkomen op denzelfden voet zal berekend worden als van de andere Kerken in ons vaderland. Zelfs heeft de Commissie getracht met groote voorzichtigheid te waken, dat het eigenaardig karakter onzer kerken ons geen nadeel zou berokkenen bij de ons uit te keeren uitdeeling. Terwijl de Hervormde en de Roomsche Kerk, die als een geheel optreden, het vol getal harer leden in rekening zouden kunnen brengen voor de uitkeering, zouden de Gereformeerde Kerken, die uitgaan van de zelfstandigheid der plaatselijke Kerken, alleen voor die Kerken subsidie ontvangen, wier ledenaantal meer dan duizend bedroeg en de Kerken, die minder leden hebben, zouden niet in aanmerking komen. Natuurlijk zou dit zeer onbillijk wezen, niet alleen omdat de Regeering daardoor een premie zou stellen op het genootschapsidee, maar ook omdat de kleinere gemeenten, die zulk een subsidie 't meest noodig hebben, deze niet ontvangen zouden. In alinea 5 wordt daarom bepaald, dat voor de uitkeering met een gezindheid wordt gelijk gesteld een groep van gezindheden (d.w.z. plaatselijke kerken) die behooren tot één verband, waarin ze met elkaar leven. Verstaan we de bedoeling dezer alinea wel, dan zou bij de berekening der uitkeering dus niet gevraagd worden, hoeveel plaatselijke kerken meer dan 1000 leden telden, maar hoeveel leden al onze Gereformeerde Kerken saam tellen en daarnaar de uitkeeringssom berekend worden. Reken dus dat onze Gereformeerde Kerken rond 500 000 leden hebben, dan zou het geheele bedrag, dat onze Kerken ontvangen zouden, rond 227000 gulden bedragen. Ook wat de wijze van uitkeering betreft, laat de Commissie aan de Kerken zeer groote vrijheid, want de uitkeering geschiedt niet rechtstreeks aan de predikanten, zooals dusver, maar aan de personen of colleges door de gezindheden zelf daarvoor aan te wijzen, zoodat de Kerken geheel vrij zullen zijn in het beheer dezer gelden. En eindelijk wordt deze bijdrage voor de bestaande Kerken aan geen enkele voorwaarde verbonden, die haar inwendige organisatie aanrandt. Alleen voor gezindheden, die door splitsing ontstaan, zullen bij de wet vereischten worden gesteld, waaraan door haar voldaan moet worden.

Op staatsrechtelijk standpunt ons stellende, mag aan de Commissie de lof niet onthouden worden, dat ze dit zeer moeilijke vraagstuk met groot beleid tot een oplossing heeft trachten te brengen. Het grondwettig beginsel, dat de Kerken voor de Overheid gelijk zijn, is consequent doorgevoerd en elk hinderlijk privilegie aan één bepaalde Kerk zal worden opgeheven. Voor de berekening der uitkeering is een maatstaf gekozen, die voor alle Kerken geldt. Met het eigenaardig karakter van onze Gereformeerde Kerken is rekening gehouden en de uitkeering is aan niet één voorwaarde verbonden, die voor de autonomie der Kerk gevaarlijk zou kunnen zijn. Voorzoover de gevaren, die o. i. altoos aan Staatssubsidie verbonden zijn, kunnen vermeden worden, heeft de Commissie daartoe haar uiterste best gedaan. En vergeleken met het thans bestaande Artikel is het voorstel der Commissie zeker een belangrijke verbetering te noemen.

Maar hoezeer we de bedoeling der Commissie waardeeren, mogen we daarom niet blind wezen voor de schaduwzijde, die dit nieuwe voorstel heeft. Dat verschillende onzer Kerken, die financieel tobben, blijde zullen wezen een Staatssubsidie te ontvangen, spreekt van zelf en is te begrijpen. Toch stelle men zich van deze subsidie niet al te hooge verwachting. Vooreerst doet zich de moeilijkheid voor, wie deze subsidie zal moeten aanvragen. Indien de Synode der Gereformeerde Kerken deze subsidie zou in ontvangst nemen, zou de Regeering het geheele getal leden onzer Kerken in rekening kunnen nemen, maar indien de Synode van Staatssubsidie afkeerig is en de plaatselijke Kerken, voorzoover ze subsidie begeeren, de aanvrage zelf zullen doen, zal de Regeering alleen rekening kunnen houden met het getal leden dezer plaatselijke Kerken en vallen alle Kerken, die minder dan duizend leden telden, er buiten. Nu zijn juist de Kerken, die meer dan duizend leden telden, wel in staat zelf in haar eeredienst te voorzien en zullen zij aan deze subsidie het minst behoefte hebben, terwijl de Kerken, die geen duizend leden telden, dan niets zouden ontvangen. Maar ook al ware dit bezwaar te ondervangen door een wijziging van het voorgestelde artikel, dan nog zou de subsidie voor de kleinere kerken, die soms 200 of 300 leden bevatten, zoo gering worden, dat het bedrag al zeer weinig helpen zou. De groote en financieel sterke Kerken zouden er het meest van profiteeren, de kleinste het minst. En de gedachte, alsof zulk een uitkeering zou kunnen helpen om de predikants-tractementen „op peil" te brengen, zal, naar we vreezen, wel een illusie blijken. De offervaardigheid zal achteruitgaan, wanneer men weet, dat er Staatssubsidie gegeven wordt en de Staatssubsidie zal voor de noodlijdende gemeenten zoo gering wezen, dat er dan al zeer weinig voor de verhooging der tractementen zal overschieten.

Ook al bleek deze vrees echter onjuist en al konden de tractementen door deze subsidie overal belangrijk verhoogd worden, wat we ter wille van onze predikanten van harte zouden wenschen, dan blijven we toch betreuren, dat bij deze Grondwetsherziening de financieele band tusschen Staat en Kerk niet verbroken, maar veeleer bevestigd en versterkt is. Want wel is volkomen terecht door de *Standaard* opgemerkt, dat de antirevolutionaire partij voor losmaking der financieele banden ijveren blijft en deze regeling alleen als een overgangsstation beschouwt, waardoor de bijdragen genormaliseerd worden, maar het is zeer de vraag, wanneer een nieuwe Grondwetsherziening ons tot het einddoel brengen zal. Ondertusschen zullen de Gereformeerde Kerken, die dusver geheel op eigen kracht steunden en juist daardoor sterk stonden, er aan gewend raken subsidie van den Staat te ontvangen. L'appetit vient en mangeant — een Kerk, die eenmaal subsidie ontvangt, verlangt steeds naar *meer*, zooals het voorbeeld der Hervormde Kerk leert. En naar-